

seria
BEZDROŻA
CLASSIC

Bezdroża

Uzbekistan

Perła Jedwabnego Szlaku

Mistrzowska
ochrona **ERGO**
HESTIA

Autorzy przewodnika:

Miron Kokosiński: *Niezbędnik turysty, Zobacz koniecznie, Zaplanuj podróż, Wydarzenia kulturalne, Informacje praktyczne, Informacje krajoznawcze, Kraj w pigułce, Samarkanda i Uzbekistan południowo-wschodni, Kotlina Fergańska, Chiwa i Uzbekistan zachodni, wstępy historyczne do zwiedzania miast i regionów, ramki z ciekawostkami; współautorstwo: Buchara i Uzbekistan środkowy; uzupełnienia w rozdziale *Taszkent i okolice* (Muzeum Historii Timurydów, Muzeum Sztuk Pięknych Uzbekistanu, Muzeum Historii Uzbekistanu).*

Magdalena Oczkowska-Janas, Sławomir Janas: *Niezbędnik turysty, Zobacz koniecznie, Taszkent i okolice, Buchara i Uzbekistan środkowy; współautorstwo: Zaplanuj podróż (trasy zwiedzania), Informacje praktyczne, miasto Samarkanda, Kotlina Fergańska.*

Redaktor prowadzący: Maciej Żemojtel

Redakcja: Justyna Yiğitler

Korekta: Justyna Mroczkowska-Lepka

Opracowanie kartograficzne: Rafał Bletek

Źródło pochodzenia danych kartograficznych:

© OpenStreetMap contributors; www.opendatacommons.org/licenses/odbl

Zdjęcie na okładce: Leonid Andronov | Shutterstock

Opieka techniczna: Katarzyna Leja

Skład: Miron Kokosiński, Łukasz Krzak

Projekt okładki: hotmedia Jan Paluch

Wszelkie prawa zastrzeżone. Nieautoryzowane rozpowszechnianie całości lub fragmentu niniejszej publikacji w jakiegokolwiek postaci jest zabronione. Wykonywanie kopii metodą kserograficzną, fotograficzną, a także kopiowanie książki na nośniku filmowym, magnetycznym lub innym powoduje naruszenie praw autorskich niniejszej publikacji.

Wszystkie znaki występujące w tekście są zastrzeżonymi znakami firmowymi bądź towarowymi ich właścicieli. Autorzy oraz wydawnictwo Helion dołożyli wszelkich starań, by zawarte w tej książce informacje były kompletne i rzetelne. Nie biorą jednak żadnej odpowiedzialności ani za ich wykorzystanie, ani za związane z tym ewentualne naruszenie praw patentowych lub autorskich. Autorzy oraz wydawnictwo Helion nie ponoszą również żadnej odpowiedzialności za ewentualne szkody wynikłe z wykorzystania informacji zawartych w książce.

Wydawnictwo Helion

ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice

tel.: 32 2309863

e-mail: redakcja@bezdroza.pl

księgarnia internetowa: <http://bezdroza.pl>

Drogi Czytelniku!

Jeżeli chcesz ocenić tę książkę, zajrzyj pod adres:

<http://bezdroza.pl/user/opinie/?beuzb1>

Możesz tam wpisać swoje uwagi, spostrzeżenia, recenzję.

Wydanie I

ISBN: 978-83-283-5143-1

Copyright © Helion, 2019

- Kup książkę
- Poleć książkę
- Oceń książkę
- Księgarnia internetowa
- Lubię to!
- Nasza społeczność

Miron Kokosiński
Magdalena Oczkowska-Janus
Sławomir Janas

Uzbekistan

Perła
Jedwabnego Szlaku

© Aleksiaironov | Shutterstock.com

Historia w tym kraju jest żywym wulkanem, ciągle burzy się i trwa, i nie widać, żeby chciała się uspokoić, żeby chciała odetchnąć.

Ryszard Kapuściński, *Imperium*

Wciąż jednak nie opuszczało mnie przecucie, że gdzieś u sedna największej połaci lądu na Ziemi, za najbardziej znajomymi państwami, pulsuje inna, na wpół zapomniana kraina, a cała reszta to tylko peryferia.

Colin Thubron, *Utracone serce Azji*,
przekł. Dorota Kozińska

Kup książkę

Poleć książkę

Niezbędnik turysty

zawsze pod ręką

Godło Uzbekistanu

Flaga Uzbekistanu

Przydatne języki

Podobnie jak w pozostałych państwach byłego ZSRR bez problemu porozumiemy się w języku rosyjskim. Warto znać również cyrylicę, jeden z alfabetów stosowanych do zapisu nazw miast lub informacji w przestrzeni publicznej. Uzbeki jest zapisywany łacinką. Młode pokolenie coraz rzadziej posługuje się rosyjskim, ale nie oznacza to powszechnej znajomości angielskiego. W miejscach odwiedzanych przez turystów mówi się po angielsku.

Polskie placówki dyplomatyczne

**Ambasada Rzeczypospolitej
Polskiej w Uzbekistanie,**

Taszkent, ul. Firdavsiy 66; ☎ +998
78 120 86 50, dyżurny telefon
konsularny: +998 93 501 01 21,
17.00–9.00 (po godzinach pracy
Ambasady); 📧 [taszkent.amb.
sekretariat@msz.gov.pl](mailto:taszkent.amb.sekretariat@msz.gov.pl)

Ważne telefony

Numer kierunkowy: **+998**
Policja: **102**
Pogotowie: **103**
Straż pożarna: **101**
Ogólny numer alarmowy: **1050**

Elektryczność

Gniazdko elektryczne są takie same jak w Polsce (napięcie 220 V, natężenie 50 Hz), nie będziemy potrzebować przejściówek. Dobrze zabrać ze sobą łatkę. W miastach zdarzają się przerwy w dostawach elektryczności. Dotyczy to również zwiedzania – w muzeach może zgasnąć oświetlenie. Na nowych dworcach są ogólnodostępne gniazdko elektryczne.

Strefa czasowa

UTC+5. W Uzbekistanie nie ma zmiany czasu na letni i zimowy. W okresie zimowym w stosunku do polskiego czasu przestawiamy zegarki o cztery godziny do przodu, w okresie letnim o trzy godziny.

Oznaczenia toalet

Najczęściej toalety oznaczane są piktogramami, nie ma problemu z rozpoznaniem odpowiednich drzwi. Czasami możemy też znaleźć napisy: damski – *xonimlar*, męski – *erkak*. W uzbekich toaletach bardzo rzadko jest papier toaletowy.

Kup książkę

Poleć książkę

Turystyczny savoir-vivre

- Odwiedzając obiekty kultu religijnego, trzeba pamiętać o odpowiednim stroju (zakryte ramiona i kolana). Przy wejściu do meczetu zawsze należy zdjąć buty, kobiety powinny zakryć włosy. Do niektórych meczetów nie pozwala się wchodzić kobietom – jeśli mamy wątpliwości, zawsze lepiej zapytać.
- Przed zrobieniem komuś zdjęcia zawsze lepiej zapytać o zgodę.
- Targowanie się jest powszechnym zwyczajem w całej Azji Środkowej. W Uzbekistanie należy się nastawić na bardzo ostre negocjacje. Ceny wyjściowe są często bardzo zawyżone.
- Przy powitaniu warto pamiętać, że mężczyźni wypada podać rękę, kobiecie natomiast nie. Z kobietą warto się witać lekkim ukłonem, skinieniem głową, a w bardziej oficjalnych sytuacjach skinieniem głową z ręką położoną na sercu.
- Należy szanować chleb. Jeżeli jesteśmy gośćmi w czyimś domu, pamiętajmy, żeby się upewnić, czy gospodarzom nie robi różnicy, kto nalewa zgromadzonym herbatę.
- Biorąc pod uwagę średnią wieku, Uzbekistan jest bardzo młodym krajem. Prawdopodobnie spotkamy się z dużym zainteresowaniem młodych ludzi, którzy będą chcieli z nami spędzać czas. Uszanujmy to, również odpowiadając zainteresowaniem.
- Obecni niemal wszędzie funkcjonariusze policji są pomocni i pozytywnie nastawieni do turystów. Ze względu na kolor munduru powszechnie nazywa się ich „zielonymi ogórkami” – w żadnym wypadku nie należy w ich towarzystwie śpiewać polskiej piosenki *Ogórek zielony ma garnitur*, gdyż jest ona zrozumiała dla mówiących po rosyjsku.

Informacje dla kierowców

- W Uzbekistanie jest uznawane międzynarodowe prawo jazdy.
- Piesi i kierowcy powinni zachować szczególną ostrożność – miejscowi użytkownicy dróg bardzo swobodnie traktują przepisy ruchu drogowego lub nie stosują się do nich w ogóle.
- Istnieje obowiązek zapinania pasów i zakaz używania telefonów komórkowych podczas prowadzenia samochodu.
- Wysokość mandatów nie jest na ogół ustalona, wciąż dość powszechna jest korupcja.
- Stan uzbeckich dróg nie jest najlepszy.
- W Uzbekistanie najpopularniejszym paliwem jest gaz. Większość stacji benzynowych nie ma w ofercie benzyny, a olej napędowy jest niemal nie do zdobycia. Ze względów bezpieczeństwa wszyscy współpasażerowie wysiadają z pojazdu jeszcze przed wjazdem na stację paliw. Kierowca zabiera pasażerów po zatankowaniu. „Poczekalnie” dla pasażerów to zazwyczaj niewielki plac z kilkoma sklepami, barem i straganami handlarzy.
- Na granicach między wилajetami są ustawione bramki, które niegdyś służyły do szczegółowej odprawy osobistej. Obecnie kontrole są bardzo powierzchowne, ograniczają się w zasadzie do sprawdzenia dokumentów lub zajrzenia do środka pojazdu. Bardziej szczegółowo możemy zostać skontrolowani przy poruszaniu się po Kotlinie Fergańskiej, w wилajecie surchandyjskim i podczas przejazdu przez Amu-darię w okolicach Chiwy.
- Uzbeckie drogi zdominowane są przez samochody takich marek jak Chevrolet lub Daewoo. Rzeczywistość ta może być pozornie śmieszna, jednak z pewnością przestanie taka być, kiedy będziemy zmuszeni zdobyć części do samochodów innych marek niż wymienione powyżej.

Zagrożenia

- Potencjalne ryzyko wystąpienia trzęsienia ziemi.
- Bardzo wysoka temperatura w lecie (w VII i VIII na terenach suchych do 46–47°C), która może być groźna, jeśli nie zadamy o nakrycie głowy i odpowiednie nawodnienie organizmu.
- Problemy żołądkowe związane ze zmianą flory bakteryjnej. W Uzbekistanie lepiej unikać wody z niepewnego źródła, najbezpieczniej jest pić wodę butelkowaną.
- W okolicach Mujnaku i Nukusu organizm może różnie zareagować na obecne w powietrzu chemikalia (głównie nawozy sztuczne). Zdarza się, że turyści zaczynają nagle wymiotować.
- Drobne oszustwa, które zdarzają się głównie podczas płacenia. Często ułatwia to duża liczba banknotów, którymi się operuje. Normą jest też zawyżanie cen pamiątek (dwu-, trzykrotne) oraz podbijanie cen kursów tak-sówką (wskazane twarde negocjacje).

Przelicznik walut*

Kurs uzbeckiego suma (UZS) jest niestabilny. W przewodniku wiele przeliczonych cen podano według kursu z lata 2018 r. (1 USD = 7800–7900 UZS). Od lutego 2018 r. kurs suma jest uwolniony na mocy ustawy, ustala się go każdego dnia. Walutę wymieniamy w kantorach lub w państwowych bankach, gdzie dostaniemy nowe banknoty o wysokich nominałach.

Kurs UZS z 31 stycznia 2019 r.

10 000 UZS = 4,5 zł = 1,05 EUR = 1,2 USD

1 USD = 8355 UZS

1 EUR = 9550 UZS

Przydatne zwroty

- 1 – bir
- 2 – ikki
- 3 – uch
- 4 – to'rt
- 5 – besh
- 6 – olti
- 7 – yetti
- 8 – sakkiz
- 9 – to'qqiz
- 10 – o'm
- 100 – yuz
- 1000 – ming

Dzień dobry (o każdej porze dnia) – Assalomu alaykum (krócej: Salom)

Do widzenia – Hayir

Dobranoc – Hayirli tun

Nazywam się... – Mening ismim...

Tak / Nie – Ha / Yo'q

Może – Balki

Nie wiem – Bilmayman

Nie rozumiem – Tushunmadim

Przepraszam – Afu eting

Dziękuję – Rahmat

Bardzo proszę – Arzimajdi/Marhamat

Czy pan, pani mówi po angielsku – Siz

Inglizcha gaplashasizmi?

Smacznego! – Yoqimli ishtaha!

Na zdrowie – Oldik!

Ile to kosztuje? – Necha pul turadi?

Miłego dnia! – Yahshi ishlang!

Pomocy! – Yordam bering!

Wezwij policję! – Mirshabni chaqiring! /

Policjiyaga qo'ng'iroq qiling!

Chciałbym (chcę)... – Men buni / istardim...

Muszę się zastanowić – Men bu haqda

o'ylashim kerak

dzień / noc – kun / tun

teraz – hozir

później – kechroq / so'ng

dziś – bugun

wczoraj / jutro – kecha / ertaga

tanio / drogo – arzonga / judayam

ile? / jak? – quancha? / quanday?

Zobacz koniecznie

1 Socrealistyczne centrum Taszentu

Miasto niegdyś było ważnym punktem handlowym, jakich w regionie wiele: z medresami, karawanserajami, meczetami i bazarami. To wszystko jednak zniknęło wraz z trzęsieniem ziemi w 1966 r. i zostało zastąpione nowoczesnym, czyli socrealistycznym centrum. Dzisiejszy Taszent to miasto-ogród z wieloma reprezentacyjnymi gmachami zlokalizowanymi wokół placu Amira Timura. Obowiązkowo trzeba zobaczyć taszkenckie metro, które przeniesie nas niemal do Moskwy czy Sankt Petersburga. Więcej zob. s. 153–157.

fol. M. Kokosiński

fol. M. Kokosiński

Kup książkę

Poleć książkę

2 Samarkandzki Registan

Otoczony trzema medresami plac to jedno z ikonicznych miejsc kraju. Jednak miasto to nie tylko Registan, ale również **nekropolia Szah-i Zinda**, **mauzoleum Gur-i Mir**, **meczet Bibi Chanum**... Wszystkie zdobione błękitnymi mozaikami i timurydzkimi kopułami. Zwiedzając Samarkandę, warto pamiętać też o pobliskim Szahrisabzie. Więcej zob. s. 188–190.

Kup książkę

Poleć książkę

3 Bucharę

Jeden z trzech głównych turystycznych punktów kraju. Niegdyś jedno z największych miast na Jedwabnym Szlaku, stolica Chanatu Buchary, do dziś zachowało część ducha przeszłości. Pośrodku głównego placu **Po-i Kalon** wznosi się imponujący minaret Kalon. Otoczony pesztakami wciąż działającej medresy Mir-i-Arab oraz meczetu Kalon stanowi jeden z symboli miasta. Drugim z nich jest zdumiewająca ogromem **cytadela Ark**. W gorące dni ochłodzimy się w bazarowych korytarzach, a w nocy przy tłumnie odwiedzanym przez Uzbeków **stawie Liab-i Hauz**. Więcej zob. s. 248–276.

©Evgeniy Agarkov | stock.adobe.com

©Daniel Prudek | stock.adobe.com

Kup książkę

Poleć książkę

4 Iczan Kala w Chiwie

O handlowej przeszłości regionu z pewnością świetnie przypomina chiwańska twierdza Iczan Kala – otoczony potężnymi murami labirynt zaułków, poprzątkany meczetami, medresami i mauzoleami. Pośród nich nadal toczy się codzienne życie. Według niektórych Chiwa jest miastem jak z baśni, szczególnie o zachodzie słońca. Więcej zob. s. 329–346.

◀ Czor Minor w Bucharze

Mury twierdzy Iczan Kala w Chiwie,
widok z wartowni Ak-Szejk Bobo ▶

▼ Kompleks Po-i Kalon w Bucharze,
widok z murów cytadeli Ark

© MARIUSZ PRUSACZYK | stock.adobe.com

Kup książkę

Poleć książkę

Samarkanda i Uzbekistan południowo-wschodni

MAPY SZCZEGÓŁOWE

- Zobacz koniecznie
- Warto zobaczyć

0 100 km

Kup książkę

Poleć książkę

Samarkanda i Uzbekistan południowo-wschodni

Głównym ośrodkiem południowo-wschodniego Uzbekistanu jest na wpół magiczna Samarkanda o dziedzictwie sięgającym czasów antycznych. To tu znajdują się monumentalne timurydzkie zabytki z ikonicznym kompleksem Registanu na czele.

Tereny położone na południe od miasta mogą wydawać się nieco zapomniane i trudno dostępne, lecz w rzeczywistości obfitują w zabytki kultury, przyrodnicze różnorodności i kontrasty krajobrazowe – od żyznej doliny Surchan-darii przez równinny step kaszkadaryjski i zielone stoki Gór Zarafszańskich po pokryte śniegiem szczyty Hisaru.

Ta część Uzbekistanu to pogranicze dwóch antycznych krain: Baktirii i Sogdiany, które oddzielał od siebie naturalny górski przesmyk – Żelazna Brama. Przemierzały go wojska Aleksandra Macedońskiego, Czyngis-chana i Timura, kupieckie karawany i szpiegowskie misje.

Starożytna Baktria to dziś żyzna dolina Surchan-darii, która wiedzie do Termezu – najbardziej wysuniętego na południe uzbeckiego miasta. Niegdyś prężny ośrodek suficki i buddyjski dziś lśni zaledwie odbitym światłem dawnej świetności, będąc dość typowym granicznym miastem oddzielonym od niestabilnego politycznie Afganistanu jedynie potężnym nurtem Amu-darii.

Samarkanda

- ✚ **Mauzoleum Gur-i Mir** (s. 193) – XV-wieczny „grób króla”, w którym spoczywa sam Timur Chromy
- ✚ **Meczet i mauzoleum Bibi Chanum** (s. 190) – potężny meczet z turkusowymi kopułami wzniesiony przez Timura na przełomie XIV i XV w.
- ✚ **Registan** (s. 188) – najbardziej znany plac Uzbekistanu; olśniewająca, przesiąknięta duchem Orientu kompozycja architektoniczna obejmująca trzy wspaniałe, mieniące się mozaikami medresy z XV–XVII w.
- ✚ **Szah-i Zinda** (s. 185) – położona na wzgórzu aleja pięknie zdobionych mauzoleów, w której spoczywają krewni Timura

Poza Samarkandą

- ✚ **Polskie cmentarze wojskowe** (s. 216) – warto odwiedzić m.in. największą polską nekropolię w Uzbekistanie w miejscowości Guzar
- ✚ **Rezerwat Przyrody Hisar** (s. 216) – wysokogórski rezerwat, w którym znajdziemy spokój, „alpejskie” widoki oraz zaciszne, spokojne wioski
- ✚ **Szahrissabz** (s. 204) – miasto-rezydencja Timura Chromego
- ✚ **Termez** (s. 224) – w starożytności bogate, wielokulturowe miasto na Jedwabnym Szlaku, z licznymi śladami buddyzmu i dawnej hellenistycznej przeszłości
- ✚ **Żelazna Brama** (s. 239) – naturalny przesmyk górski w Górach Hisarskich

Samarkanda

uzb. Samarqand; ros. Самарканд;

 596 tys.

Samarkanda to miasto, w którym z historią dawną i nowszą spotkamy się na każdym kroku. Znajdziemy tutaj wszystko, z czym może się kojarzyć Uzbekistan: pokryte niebieską glazurą kopuły meczetów i medres z czasów Timurydów, uzbecką kuchnię, wciąż tętniące życiem bazyry. Samarkanda jest ważna nie tylko ze względu na swoje zabytki. Trzeba pamiętać, że jest to rodzinne miasto pierwszego prezydenta niepodległego Uzbekistanu Islama Karimowa. Ponadto Samarkanda jest też bardzo zielona, jej zwiedzanie to w zasadzie przyjemny spacer. To wizytówka Uzbekistanu, której nie można pominąć.

Dziś obok Buchary i Chiwy jest to najbardziej turystyczne miejsce Uzbekistanu. Mimo że często próbuje się porównywać te trzy miejsca, lepiej tego nie robić – każde z nich ma zupełnie inny charakter.

Samarkanda zaspokoi szukających majestatycznych architektonicznych konstrukcji, mniej pocieszeni mogą być preferujący kameralne, nastrojowe miejsca. Miasto stwarza bowiem wrażenie przygotowanego dla turysty: wypielęgnowane aleje i ulice kontrastują z sypiącymi się, biednymi osiedlami miasta.

Historia

Samarkanda to jedna z najstarszych osad w Azji Środkowej. Jej nazwa prawdopodobnie nawiązuje do sogdyjskich słów *asmara*, oznaczającego kamień lub skałę, oraz *kand*, tłumaczonego jako miasto, gród lub fort. Starożytne miasto pod nazwą Marakanda powstało prawdopodobnie około VI w. p.n.e. Po opanowaniu tych terenów przez

Persów włączona do imperium Achemenidów Marakanda stała się stolicą okręgu administracyjnego państwa – satrapii sogdyjskiej. Dzięki sprzyjającym warunkom klimatycznym i geograficznym obszar wokół ówczesnego miasta miał rozwinięty system irygacyjny i rolnictwo. Już wówczas był to również ważny ośrodek handlowy.

W 329 r. p.n.e. Marakanda została zdobyta przez Aleksandra Wielkiego, który o mieście powiedział podobno: „Wszystko, co słyszałem o Marakandzie, jest prawdą, tyle tylko że jest piękniejsza, niż kiedykolwiek sobie wyobrażałem”. Wojska macedońskie na sogdyjskich peryferiach pojawiły się w pościgu za zabójcami ostatniego perskiego króla królów Dariusza III, Bessosa i Spitamenesa. Z czasów Aleksandra pochodzą również pierwsze historyczne wzmianki o mieście, które było bardzo gęsto zaludnione, służyło z prężnego handlu i rzemiosła. Marakanda miała silnie ufortyfikowaną cytadelę, całe miasto natomiast otaczał mur obronny o długości przeszło 10 km.

Przez kolejne wieki Samarkanda rozwijała się prężnie i bogaciła dzięki korzystnemu położeniu na trasie Jedwabnego Szlaku. Jako ważne miasto wchodziła w skład kolejnych imperiów w Azji Środkowej: imperium Kuszanów, arabskich kalifatów Umajjadów i Abbasydów, następnie lokalnych państw Samanidów, Karachanidów oraz imperium chorezmijskiego. Władza arabska utrzymywała się na tych terenach wobec znacznego oporu ludności miasta. Ugruntowała się dopiero po pokonaniu w bitwie nad rzeką Tałas w 751 r. chińskich wojsk Tangów, którzy przed pojawieniem się Arabów roztaczali protektorat nad państewkami w Azji Środkowej.

W 1220 r. Samarkanda została prawie zrównana z ziemią przez Czyngis-chana, ocalała jedynie ufortyfikowana część miasta – Afrasiab.

Kup książkę

Poleć książkę

Samarkandzki papier

Po pokonaniu Chińczyków w bitwie nad rzeką Tałas w 751 r. Arabom udało się uzyskać od chińskich jeńców tajemnicę produkcji papieru. Samarkandzki papier słynął z jakości, powstała na nim bardzo wiele arabskich i perskich manuskryptów z IX i X w. W średniowieczu Samarkanda była największym producentem papieru nie tylko w Azji Środkowej, ale również w całym świecie arabskim. Z czasem technika produkcji została spopularyzowana też w innych ośrodkach, takich jak Kair lub Kordoba w Hiszpanii. Niestety po pojawieniu się Rosjan w mieście w 2. poł. XIX w. produkcja papieru nabrała charakteru przemysłowego, „chałupnicze” metody wytwarzania zostały niemal zapomniane.

W latach 1369–1405 miasto było stolicą rozciągającego się od Indii aż do Turcji państwa Timura Chromego. W ciągu 36 lat znacznie rozbudował miasto, sprowadzając do niego pojmanych w wyniku swoich kampanii wojennych artystów i rzemieślników z całej Azji Środkowej i Bliskiego Wschodu. Najbardziej imponującym projektem Timura w Samarkandzie jest meczet Bibi Chanum, który miał być wówczas największym meczetem na świecie.

Pod panowaniem Timurydów Samarkanda była gospodarczym, naukowym i kulturowym centrum Azji Środkowej. Po śmierci Timura jego rozległe imperium zostało podzielone pomiędzy synów i wnuków, a na czele państwa stanął sułtan Szahruch, który rządził nim z afgańskiego Heratu. Samarkanda po śmierci Tamerlana przypadła jego wnukowi Uług Begowi, który rządził w mieście przeszło 40 lat. Po śmierci sułtana Szahrucha w 1447 r. dotychczasowy namiestnik Samarkandy sam na krótko został sułtanem, Samarkanda zaś na powrót stała się stolicą imperium. Uług Beg kontynuował rozwój miasta, czyniąc z niego ważny ośrodek naukowy Azji Środkowej. Za panowania tego władcy, znanego ze swojej matematycznej i astronomicznej wiedzy, w mieście powstało obserwatorium astronomiczne oraz istniejące do dziś medresy w Bucharze i przy samarkandzkim Registanie.

Po śmierci Uług Bega Samarkanda już nigdy nie była stolicą niezależnego państwa. Około pół wieku po jego śmierci obszary dzisiejszego Uzbekistanu przeszły pod kontrolę pierwszej uzbeckiej dynastii Szejbanidów, którzy utworzyli własne państwa – Chanat Chiwy i Chanat Buchary. Samarkanda znalazła się w granicach drugiego z nich.

Mimo kilku dużych inwestycji (np. medresy Tillja-Kari i Szer-Dor przy Registanie) miasto podupadło gospodarczo i kulturalnie. W XVIII w. Samarkanda znacznie opustoszała, czego powodem była seria trzęsień ziemi i spowodowane nimi zniszczenia. Rozwój miasta zupełnie się załamał po najeździe perskiego szacha Nadira około 1740 r.

W 2. poł. XIX w. w Azji Środkowej pojawili się Rosjanie, którzy w latach 1866–68 prowadzili wojnę z Emiratem Buchary. Po zwycięskich walkach wojska pod dowództwem generała Kaufmana zdobyły miasto i zgodnie z traktatem pokojowym podpisanym 30 czerwca 1868 r. Samarkanda wraz z okolicą została włączona do Imperium Rosyjskiego (obwód zarafsański Generalnej Guberni Turkiestanu). Od 1886 r. miasto stało się siedzibą władz obwodu samarkandzkiego.

Rosjanie w znacznym stopniu uporządkowali i unowocześnili miasto. Ważnym wydarzeniem było doprowadzenie do miasta w 1888 r. linii kolejowej (w ramach

Sułtan naukowiec

Sułtan Ulug Beg słynął ze swoich naukowych inklinacji. Mówiono nawet, że przez naukę zaniedbuje sprawy państwa. Być może było w tym ziarno prawdy, bowiem gdy imperium Timurydów się rozpadło, Ulug Beg rzeczywiście wniósł wiele cennych badań do dziedziny astronomii.

Przyszły sułtan za sprawą ojca odebrał dobre wykształcenie. Podobno znał pięć języków obcych: perski, turecki, arabski, czagatajski (mongolski) oraz nieco chińskiego. Na pamięć znał Koran, ponadto był zaznajomiony z kanonem dzieł arabskich poetów i uczonych.

Najbardziej sułtan zasłużył się wybudowaniem obserwatorium astronomicznego, wokół którego skupił grupę matematyków i astronomów, prowadzących wraz z nim pomiary i badania. W budynku używano astrolabów, kwadrantów, sfer armilarnych oraz triquetrów – mówiąc krótko, wszelkiego rodzaju najnowocześniejszych narzędzi astronomicznych ówczesnej nauki. Ulug Beg był kimś w rodzaju dyrektora obserwatorium, a pomiary prowadzili inni uczeni: Dżamszid al-Kaszi, Kadi Zada al-Rumi oraz Ali Kuszdzi. Efekty pracy sułtańskiego zespołu zdumiewają do dziś. Dla przykładu wyznaczona przez nich ekliptyka Ziemi (nachylenie względem Słońca) to 23° 30' 17", obecne pomiary dają wynik 23° 30' 48". Równie dokładna była wyznaczona przez zespół szerokość geograficzna Samarkandy: 39° 37' 33" N – współczesny wynik to: 39° 40'. Ponadto uczeni zweryfikowali i poprawili pomiary odnośnie do ponad tysiąca gwiazd z *Almagestu* Ptolemeusza – antycznego compendium wiedzy astronomicznej.

Efektem badań Ulug Bega były wydane około 1441 r. w języku perskim tablice astronomiczne (pod różnymi tytułami *Zidż-e Dżadid-e Soltani* lub *Zidż-e Gurgani* albo *Zidż-e Ologh Beg*). Pierwsze łańciskie tłumaczenie tablic pojawiło się w Londynie około 1648 r. i już niedługo później zostało włączone przez gdańskiego astronoma Jana Heweliusza do dzieła *Atlas firmamenti stellarum*. Na cześć sułtana jego imieniem nazwano jedną z planetoid – (2439) Ulugbek, znajdującą się w pasie planetoid pomiędzy Marsem i Jowiszem.

transkaspijskiej sieci kolejowej). Wówczas Samarkanda, jak i wiele innych miast Azji Środkowej, stała się jednym z miejsc zsyłek karnych Imperium Rosyjskiego. Pojawiło się wtedy w okolicach miasta wielu Polaków, również tych związanych z rosyjską administracją wojskową. Od końca lat 70. XIX w. przez przeszło 20 lat w Samarkandzie mieszkał Leon Barszczewski, który poznał tam swoją żonę, Polkę Irenę Niedźwiecką (zob. ramka *Polacy w Uzbekistanie*, s. 116).

Około 1917 r. w Azji Środkowej pojawili się bolszewicy, którzy do końca lat 20. XX w. często przesuwali granice w regionie. W 1925 r. Samarkanda została stolicą Uzbekkiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Status ten miasto straciło pięć lat później, kiedy to stolicę uzbeckiego państwa przeniesiono do Taszkontu.

W czasie II wojny światowej w mieście po raz kolejny pojawili się Polacy związani z formowanymi na tym obszarze oddziałami Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR (powszechnie nazywanymi Armią Andersa).

Po zakończeniu II wojny światowej w mieście zaczął się rozwijać przemysł, powstawały fabryki, zakłady produkcyjne, nastąpił znaczny rozwój urbanistyczny. Powoli zaczął rodzić się też ruch turystyczny. Po uzyskaniu niepodległości Samarkanda stała się jednym z najważniejszych miast Uzbekistanu. Dziś jest trzecim co do wielkości ośrodkiem w kraju. W Samarkandzie nie tylko się urodził, ale również został pochowany pierwszy po upadku ZSRR prezydent Uzbekistanu, Islam Karimow. Przywódcę uhonorowano ceremonią pogrzebową w położonej przy Registanie

Kup książkę

Poleć książkę

medresie Tillja-Kari, następnie pochowano go w mauzoleum nieopodal kompleksu Szah-i Zinda w meczecie Hazrat-Hyżr.

Od 2001 r. zabytkowe centrum miasta znajduje się na liście UNESCO.

Warto zobaczyć

W Samarkandzie miejsca, które warto odwiedzić, są rozproszone na dość dużym obszarze. Do wielu miejsc będziemy zmuszeni dojść pieszo. Warto jednak korzystać z niedrogiego transportu miejskiego (marszrutki, tramwaje i taksówki), aby oszczędzić czas i siły.

Samarkandę można podzielić na cztery części. Pierwsza to antyczny Afrasiab, północno-wschodnia część miasta. Znajduje

się tutaj m.in. Muzeum Historii Samarkandy Afrasiab, mauzoleum proroka Daniela oraz obserwatorium Uług Bega. Najwięcej zabytkowych obiektów znajdziemy w centrum miasta, gdzie punktem orientacyjnym i zarazem najważniejszą atrakcją jest zdecydowanie plac Registan. Niedaleko niego znajdziemy również interesującą niegdyś siejszą dzielnicę żydowską.

Na zachodzie miasta znajduje się powstała w 2. poł. XIX w. dzielnica rosyjska, która uchodzi za najbardziej zieloną część miasta. Tam znajdziemy m.in. mauzoleum Gur-i Mir. Obrzeża Samarkandy powszechnie nazywa się Nowym Miastem. Jest to część o charakterze usługowo-mieszkalnym, którą rozbudowuje się nieprzerwanie od czasów radzieckich.

Trębacz z Samarkandy

Miasto pojawia się w opowiadaniu polskiego prawnika, reportażysty i dyplomaty Ksawerego Pruszyńskiego *Trębacz z Samarkandy*. Sam autor jest dość ciekawą postacią. Po ukończeniu w 1931 r. studiów prawniczych na Uniwersytecie Jagiellońskim zaczął pracować jako dziennikarz. Był korespondentem podczas wojny domowej w Hiszpanii w 1936 r., brał udział w bitwie o Narwik w 1940 r. oraz bitwie pod Falaise w 1944 r., po lądowaniu aliantów w Normandii. W latach 1941–42 był też attaché prasowym ambasady RP w Moskwie, stamtąd też po układzie Sikorski–Majski w 1941 r. trafił wraz z oddziałami gen. Andersa do Azji Środkowej. W *Trębaczu z Samarkandy* możemy przeczytać:

Kiedy wyprowadzane przez Generała Andersa z radzieckich obozów koncentracyjnych oddziały Polaków zatrzymały się w Samarkandzie, przysłała do generała miejscowa starszyna. Poproszono generała o wypożyczenie trębaczki. Generał się zgodził. Trębaczki poproszono, by zagrali melodię, która grają od pradziejów w stolicy swojego kraju, tę melodię, którą grają w wieży. Domyślił się żołnierz, że chodzi o hejnał mariacki. Zagrali. Grali kilka razy, w różnych miejscach. Nikt nie chciał Polakom wyjaśnić, po co grają ten hejnał i dlaczego właśnie w Samarkandzie. Wreszcie ktoś się wygadał. Zawsze wojnom towarzyszyła biurokracja. Szykując wyprawę, spisywano dokładnie liczbę ludzi, koni i sprzętu, straty, zyski itd. Istniał podobno kiedyś taki zapis o wyprawie na północno-zachodni kraj. Wyprawa zakończyła się wielką klęską. Wielu dzielnych wojów i wielu wodzów zginęło. Przegrana była wynikiem gniewu bożego. Bóg obraził się na swych wiernych i obrzucił ich klątwą, bo zaatakowali miasto, kiedy ono wzywało swych mieszkańców do modlitwy. Rzeczywiście muzyka płynąca ze szczytu wieży to w kulturze islamu wezwanie do modlitwy. Klątwa ta tak długo miała ciężać na narodzie, dopóki nie przyjedzie wojownik z tego napadniętego kraju i nie zagra tej samej melodii w Samarkandzie. Czy to prawda, czy fantazja literacka, trudno powiedzieć.

Źródło cytatu: Ksawery Prószyński, *Trębacz z Samarkandy i inne opowiadania*, Warszawa 1983

Chiwa i Uzbekistan zachodni

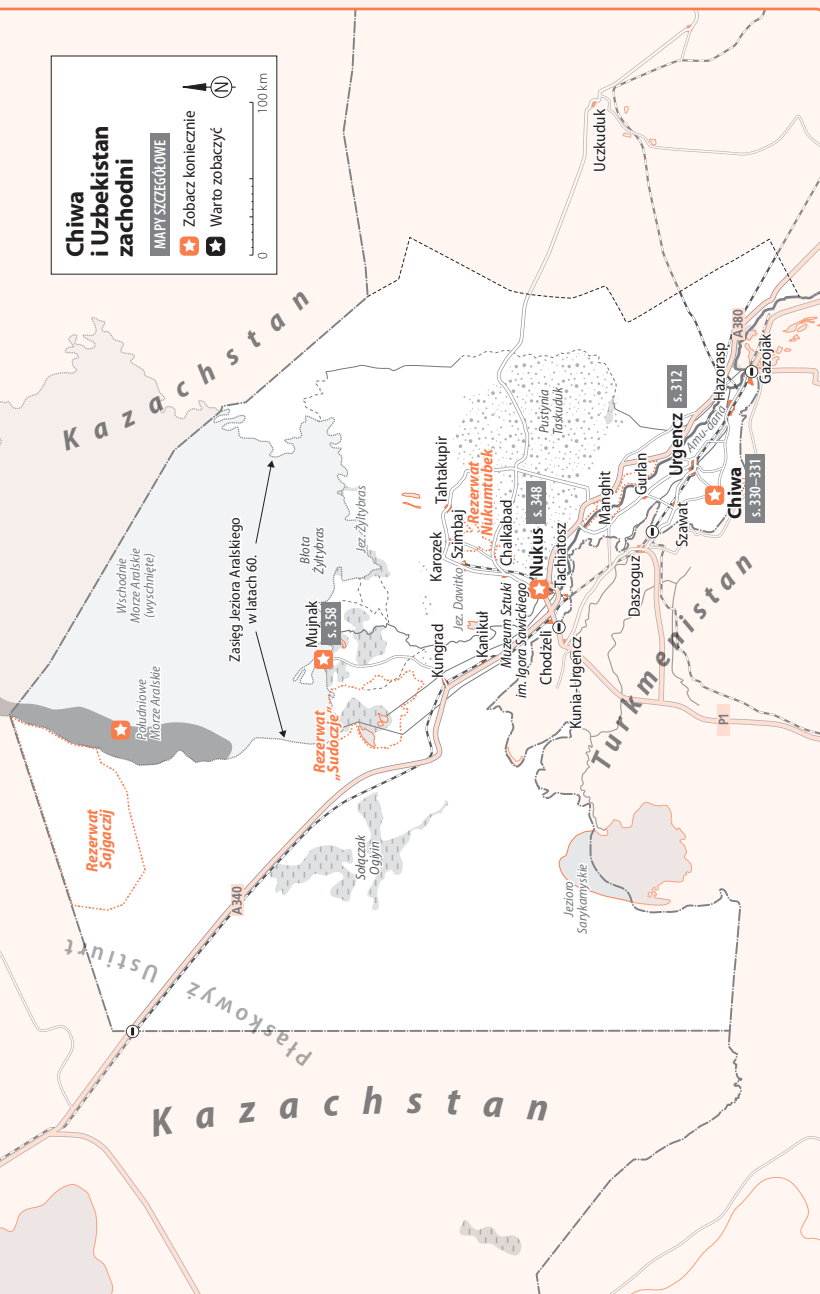
MAPY SZCZEGÓLNE

Zobacz koniecznie

Warto zobaczyć

0 100 km

oprac. R. Bletek

Kup książkę

Poleć książkę

Chiwa i Uzbekistan zachodni

Zachód Uzbekistanu (wilajet chorezmijski oraz Autonomiczna Republika Karakałpacji) to bezkresne pustyńne przestrzenie przecięte rolniczym pasem ciągnącym się wzdłuż doliny rzeki Amu-darii. Czar dawnych kupieckich karawan i echa minionych czasów znaczą piętno XX-wiecznej katastrofy ekologicznej, która zamieniła Morze Aralskie w pustynię.

W niewielu miejscach na świecie człowiek zdołał tak bardzo naruszyć ekosystem, mimo że dobrze zdawano sobie sprawę z przyszłych konsekwencji. W wyniku ekspansywnego rozwoju upraw bawełny radzieccy inżynierowie i planiści w niespełna 40 lat unicestwili jezioro, rzekę, związane z nimi faunę i florę oraz okoliczne ludzkie osiedla.

Zachodni Uzbekistan przypomina również o karawanowej przeszłości Jedwabnego Szlaku, szczególnie w otoczonej potężnym murem, pełnej meczetów i medres Chiwie, niegdyś stolicy chanatu chiwańskiego. Mieście, które przechowało atmosferę przeszłej świetności – niegdyś twierdz podobnych do chiwańskiej Iczan Kali było w regionie dziesiątki.

Ten region Uzbekistanu ma też historię inną niż muzułmańska: to tu, w Chorezmi, narodził się zoroastrianizm, największa religia starożytnego Bliskiego Wschodu. Z kolei do XX w. może przenieść podróżnych cenna kolekcja malarskiej awangardy,

✚ Iczan Kała w Chiwie

(s. 329) – zachowane w niemal niezmiennym stanie miasto z XVIII–XIX w. pełne medres, meczetów i otoczone potężnymi murami obronnymi; w 1990 r. zostało wpisane na listę UNESCO jako pierwszy taki obiekt w Uzbekistanie

✚ Twierdze Chorezmu

i Karakałpacji (s. 314–326, 355–356) – rozsięte na dużej powierzchni pustyni Kyzyl-kum fortyfikacje broniły niegdyś chorezmijskich miast przed najazdami koczowniczych ludów północy. Wiele spośród nich ma antyczne korzenie. Później wykorzystywano je do obrony granic Chanatu Chiwy

✚ Muzeum Sztuki im. Igora

Sawickiego w Nukusie (s. 348) – kolekcja nukuskiego muzeum jest jedną z najcenniejszych w Uzbekistanie, cieszy się również dużym uznaniem na świecie. Znajdują się tu dzieła rosyjskich malarzy awangardowych, którzy zostali zesłani do Azji Środkowej przez władze radzieckie za twórczość niezgodną z linią partii

✚ **Mujnak** (s. 357) – miasto-widmo. Niegdyś prężny port rybacki nad **Jezioro Aralskim**; dziś jest cieniem swojej dawnej świetności, po której pozostały jedynie rdzewiejące wraki kutrów

którą odnajdziemy w Muzeum Sztuki im. Igora Sawickiego w Nukusie. W tym miejscu możemy dowiedzieć się również więcej o kulturze Karakałpaków, ludzie od wieków zamieszkującym zachodni Uzbekistan.

Kup książkę

Poleć książkę

Urgencz

uzb. Urganch; ros. Ургенч; 🏠 140 tys.

Współczesny Urgencz to nowoczesne miasto z pamiątkami radzieckiej przeszłości. Nie znajdziemy tu żadnych skarbów architektury, ale z pewnością zadowoli nas baza noclegowa. Miasto to duży ośrodek transportu autobusowego i kolejowego oraz ważny krajowy port lotniczy.

Urgencz leży w rejonie o bardzo bogatej przeszłości. W sąsiedztwie miasta znajdują się liczne pozostałości chorezmijskich miast i twierdz, jak również kilka miejsc związanych z dominującym w regionie przed pojawieniem się islamu kultem zoroastriańskim. Obecnie miasto jest centrum administracyjnym wilajetu chorezmijskiego.

Historia

Uzbeckiego miasta Urgencz nie należy mylić z leżącym po stronie turkmeńskiej Kunia-Urgencz. Miasto to było stolicą sułtanatu Seldżuków, państwa chorezmijskiego, dużym ośrodkiem handlowym oraz administracyjnym w regionie, które według różnych źródeł funkcjonowało już w I w. n.e. Gospodarcza koniunktura miasta załamała się po zniszczeniach dokonanych przez wojska mongolskie Czyngis-chana w latach 20. XIII w. oraz po najeździe Timura Chromego pod koniec XIV w. Przestało się ono rozwijać wraz ze zmianą koryta Amu-darii w XVI w. Do XVII w. okolice miasta stały się suche i gorące. Oddalenie od rzeki spowodowało stopniowe pogorszenie warunków rolniczych i aprowizacji w wodę. Kunia-Urgencz lub Gurgecz, jak również nazywano miasto, zaczął pustoszeć. Wtedy właśnie osada przeniosła się w rejon dzisiejszej Chiwy i właśnie w okolicy dzisiejszego uzbeckiego Urgenczu.

Korzenie współczesnego miasta sięgają rosyjskiej lokacji, kiedy to zorganizowano miasteczko wokół twierdzy, targowiska i karawanseraju. W XX w. miasto rozwiłało się dzięki inwestycjom irygacyjnym i rozwojowi plantacji bawełny. Stało się ośrodkiem przetwórstwa spożywczego.

Warto zobaczyć

W Urgenczu niestety nie znajdziemy żadnych architektonicznie ciekawych miejsc i zabytków, nie znajdziemy również śladów ważnych dla Uzbekistanu wydarzeń. Jeśli zdarzy nam się znaleźć w tym mieście na dłuższą chwilę, możemy co najwyżej pospacerować po kilku głównych ulicach i parku.

Pomnik Muhammada ibn Musy al-Chorezmiiego

Pomnik upamiętnia żyjącego w latach 780–850 wielkiego matematyka, twórcę algebry. O Al-Chorezmim (inna wersja nazwiska: Al-Chuwarizmi) wiadomo, że prawdopodobnie urodził się w Chiwie, w regionie, który nazywano Chorezmem. Terminem tym określano jednak wówczas niemal cały północno-wschodni Iran. Wiadomo też, że urodził się w rodzinie perskiej.

Al-Chorezmi zajmował się również astronomią, geografiami i astrologią. Był jednym z najwybitniejszych przedstawicieli nauki tzw. arabskiego złotego wieku, to on zapoznał Zachód z cyframi arabskimi. Swoje badania prowadził w legendarnym bagdadzkim Domu Mądrości uznanym za jedną z pierwszych akademii na świecie.

Al-Chorezmi opracował koncepcję algorytmu, przez co niektórzy nazywają go dziadkiem informatyki. Jego algebra jest uważana za fundament nauk. Sama

Kup książkę

Poleć książkę

Pomnik Muhammada ibn Musy-Chorezmiego

nazwa „algebra” pochodzi od tytułu jego największego dzieła *Hisab al-dżabr wa-al-mukabala*. Dzieło to było na tyle istotne, że w XII w. na łacinę przełożył je Gerard z Cremony i nieco później Robert z Chester. Księga traktowała również o metodach rozwiązywania praktycznych problemów obliczeniowych, a nie jedynie algebry. Bez wahania można powiedzieć, że współczesna algebra jest rozwinięciem zasad stworzonych 1200 lat temu.

W swojej działalności astronomicznej Al-Chorezmi zasłużył się jako reformator kalendarza, dokładniej obliczając pozycje Słońca, Księżycy i planet. W dziele *Zidż al-sindhind* przedstawił tabele sinusoidalne i stycznne, astronomię sferyczną, tablice astrologiczne, obliczenia paralaksy i zamięnienia oraz widzialność Księżycy.

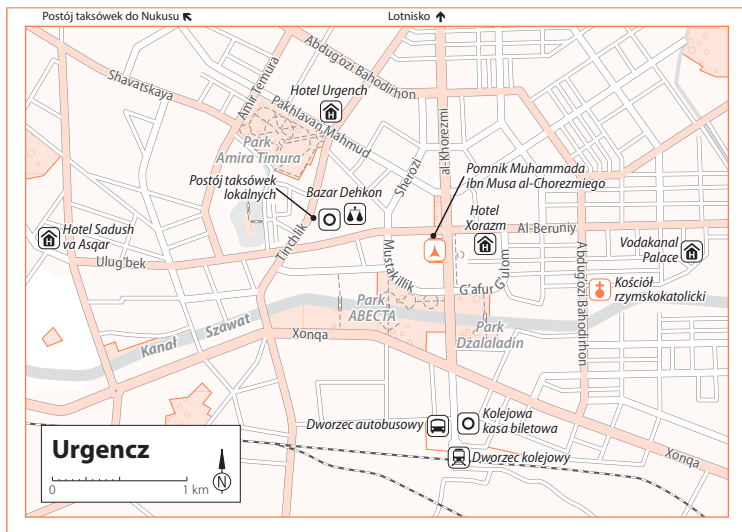
Z kolei w dziele *Surat al-ard* usystematyzował i poprawił mapy Ptolemeusza,

wykorzystując własne odkrycia. Wraz z zespołem 70 geografów stworzył mapę ówczesnie znanego świata. Przetłumaczone mapy i geograficzne opracowania Al-Chorezmiego na stałe weszły do kanonu dzieł tej dziedziny. Przy przygotowywaniu wypraw korzystał z nich również Krzysztof Kolumb.

Al-Chorezmi usprawnił teorię i budowę zegarów słonecznych, które odziedziczył po swoich hinduskich i hellenistycznych poprzednikach. Stworzył dla tych instrumentów tabele, co znacznie skróciło czas potrzebny na wykonanie konkretnych obliczeń. Jego zegar słoneczny był uniwersalny i można go było z łatwością ustawić w dowolnym miejscu na Ziemi. Dzięki niemu zegary słoneczne stały się powszechne w świecie arabskim. Umieszczano je na przykład na meczetach, gdzie pozwalały określić czas modlitwy.

Kup książkę

Poleć książkę

oprac. R. Bletek

Pomnik znajduje się w ogrodzonym parku Al-Chorezmiego przed budynkiem władz wilajetu chorezmijskiego. Dostęp do niego jest strzeżony, dlatego też możemy nie zostać wpuszczeni w pobliżu pomnika.

Bazar Dehkon

Z pewnością znajdziemy w Uzbekistanie lepsze bazy. Bazar Dehkon w Urgenczu to największe tego typu miejsce w okolicy, gdzie możemy zaopatrzyć się na dalszą drogę lub zjeść coś na miejscu. W jego pobliżu znajdują się również postój taksówek, przystanek marszrutek oraz trolejbusu z Chiwy. Bazar znajduje się przy arterii miasta – ulicy Anny German.

Komunikacja

Urgencz to ważny węzeł komunikacyjny regionu. Jadąc z Buchary do Chiwy, przejeżdża się przez Urgencz (z Urgenczu do Chiwy jest niespełna 35 km), jednak gdyby zdarzyło się nam tu zatrzymać, nie będziemy mieć problemu, by ruszyć dalej. Z Buchary najszybciej dostaniemy się do Urgenczu taksówką. Główny postój pojazdów odjeżdżających

w tym kierunku znajduje przy bazarze Karwon na północy miasta. W minionym roku oddano do użytku betonową autostradę, jedynie pewne odcinki pokonuje się pamiętającą czasy radzieckie dziurawą asfaltową szosą. Możemy też śmiało pytać kierowców o przejazdy prosto do Chiwy (100 000–150 000 UZS za osobę). Dojedziemy tam bezpośrednio lub z przesiadką w Urgenczu, jednak już bez kolejnej tury negocjacji. Do Chiwy możemy dostać się również jedyną w Uzbekistanie linią trolejbusową z autobusami marki Škoda (1000 UZS). Nie rozwija ona zawrotnych prędkości, dystans 35 km pokonamy w około godzinę. Jest to jednak zdecydowanie najtańsza opcja przejazdu. Postój taksówek do Nukusu (40 000–50 000 UZS za osobę) znajduje się na zachodzie miasta w okolicach stadionu Olimpija Chorazm (ul. Gurlenskaya). Jest to w zasadzie mały przystanek, jednak właśnie tam podwiozą nas miejscy taksówkarze. W drodze do Nukusu taksówki przejeżdżają przez miejscowość Beruni położoną na północ od Urgenczu, na drugim brzegu Amu-darii.

Autobus

Dworzec autobusów i dalekobieźnych minibusów znajduje się przy dworcu kolejowym na południe od centrum miasta (ul. Al-Khorezmiy). Dojedziemy stąd do Buchary (6 godz., ok. 78 000 UZS), Samarkandy

Kup książkę

Poleć książkę

(9 godz., ok. 94 000 UZS) oraz Taszkentu (18 godz., ok. 16 000 UZS; warto kombinować i próbować zmienić środek transportu w Bucharze, może się bowiem okazać, że w ten sposób do Taszkentu dotrzemy szybciej).

Minibusy oraz taksówki do Chiwy kursują z postojów w okolicach bazaru Dehkon. Można tam znaleźć dużo tańszy transport do Chiwy niż taksówki z okolic lotniska lub dworca kolejowego.

Pociąg

Dworzec kolejowy znajduje się na południe od centrum miasta (ul. Al-Khorezmiy). Kasa biletowa, podobnie jak na innych uzbeckich dworcach, znajduje się przed gmachem po lewej stronie. Z Urgenczu do Taszkentu pociąg (nr 56/58) jedzie przez Nawoi i Samarkandę. Na tej trasie składy z kuszetkami jadą trzy razy w tygodniu (pociąg z Taszkentu odjeżdża o 19.30, zatrzymuje się

w Samarkandzie około północy, w Urgenczu jest o 13.05 następnego dnia; w powrotną stronę zaczyna kurs o 15.20, w Samarkandzie zatrzymuje się nad ranem, do Taszkentu dojeżdża około 10.25). Ceny na tej trasie to około 105 000 UZS (miejsce z kuszetką), zależnie od tego, kiedy kupujemy bilet (najlepiej zrobić to kilka dni przed planowaną podróżą). Pociąg przejeżdża przez miejscowość Turtkul, gdzie również zatrzymuje się pociąg z Nukusu (relacja Saratów–Taszkent).

Jeśli chcemy udać się do Buchary, musimy wysiąść w Nawoi. Uwaga! Na tej stacji pociąg zatrzymuje się dosłownie na chwilę, należy być czujnym. Bezpośredni pociąg do Buchary jeździ tylko w środy, z Buchary do Urgenczu w czwartki.

Samolot

W Urgenczu działa międzynarodowy port lotniczy (☎ +998 362 2262425, +998 362 7803236;

Anna German

Jeśli ktoś nie wie, kim była Anna German, warto, aby posłuchał kilku jej piosenek. Śpiewaczka była znana w całym Bloku Wschodnim i poza nim jako niezwykle utalentowana. Jej głosem zachwycał się sam Leonid Breżniew, była wielokrotnie zapraszana na sceny ZSRR. Nie należy się temu dziwić – jej głos o nieco nostalgicznej barwie mocno uderzał w „rosyjską duszę”.

Anna German urodziła się w 1936 r. właśnie w uzbeckim Urgenczu. Jej ojcem był urodzony w Łodzi księgowy Eugen Hörmann (pol. Eugeniusz German). Rodzina miała niemieckie korzenie, była wyznania mennonickiego. Po ukończeniu studiów w rodzinnym mieście Eugen wraz z rodziną przeniósł się na Ukrainę, gdzie jego przodkowie w XIX w. założyli jedną ze wsi (obecnie Olgino na Ukrainie) i gdzie pradziadek Anny był baptystycznym pastorem. Tam rodzinę Eugena spotkały radzieckie represje, ze względu na które postanowił uciec do Azji Środkowej. W Ferganie poznał matkę Anny, Irmę. Oboje, uciekając przed NKWD, przenieśli się do Urgenczu, gdzie urodziła się Anna German. Gdy sytuacja rodzinna się ustabilizowała, przenieśli się do Taszkentu. W 1937 r., kiedy Eugen wyjechał w sprawach służbowych do Urgenczu, został aresztowany przez NKWD pod zarzutem szpiegostwa i rozstrzelany w rok później. Miał wówczas zaledwie 28 lat. Dramatyczne okoliczności utraty ojca, o których w następnych latach opowiedziała jej matka, utkwily głęboko w świadomości młodej dziewczyny.

Jej matka wyszła ponownie za mąż za Hermana Gernerera, mężczyznę z polskim obywatelstwem. Dzięki temu po wojnie, w 1946 r., mogła złożyć dokumenty repatriacyjne i wrócić do Polski. Początkowo obie kobiety mieszkały w Nowej Rudzie, w 1949 r. przeniosły się do Wrocławia. Tam w 1962 r. Anna uzyskała tytuł magistra geologii, na studiach również poznała swojego późniejszego męża Zbigniewa Tucholskiego, z którym wzięła ślub w 1972 r.

Jako piosenkarka zadebiutowała w 1960 r. Występowała na Festiwalu Piosenki Żołnierskiej w Kołobrzegu oraz Festiwalu Piosenki Radzieckiej w Zielonej Górze. Prawdziwą sławę przyniósł jej występ w San Remo (1967 r.). W kolejnych latach koncertowała w USA, Kanadzie, Australii, Wielkiej Brytanii, Francji, Portugalii, Węgrzech, Mongolii, Czechosłowacji, NRD i RFN. Śpiewała o miłości w wielu różnych językach: niemieckim, angielskim, rosyjskim, włoskim i nawet... po łacinie!

📍 www.uzairways.com/en/flights/international-airport-urgench/), z którego dostaniemy się bezpośrednio jedynie do Taszkontu. Połączenia międzynarodowe obejmują loty do Moskwy i Sankt Petersburga.

🏠 Noclegi

- **Hotel Sadush va Asqar**, ul. Mukumii 6; dwójka 400 000 UZS, jedyńka 330 000 UZS. Położony na zachodzie miasta pensjonat o komfortowych warunkach, śniadanie w cenie.
- **Hotel Urgench**, ul. Pakhlavan Mahmud 27; dwójka 195 000 UZS. Hotel komfortowy, jednak nieco jakby zatrzymany w czasach radzieckich.
- **Hotel Xorazm**, ul. Al-Berunij 2; 📍 www.khorezmpalace.uz; dwójka 280 000 UZS. Jest to hotel położony niedaleko dworca kolejowego, przeznaczony raczej dla klientów biznesowych. Śniadanie wliczone w cenę, w obiekcie jest bezpłatne Wi-Fi. W pokojach klimatyzacja oraz łazienki.
- **Vodakanal Place**, ul. Al-Berunij 29; dwójka 200 000 UZS, jedyńka 110 000 UZS. Hotel oferuje śniadanie w cenie w formie otwartego bufetu. W obiekcie jest bezpłatne Wi-Fi, pokoje są wyposażone w łazienki i klimatyzację.

🍽 Wyżywienie

Najlepiej kierować się do bazaru Dehkon, gdzie znajdziemy wiele szaszłykarni i mniejszych restauracji. Dobrym pomysłem może być również zapytanie o menu w hotelowych restauracjach.

🏠 Biura podróży

Warto skontaktować się z biurem podróży i dołączyć do wycieczek po twierdzach Chorezmu. Ceny do ustalenia z pracownikami.

- **Bahadir & Bakhtiyar Rakhmov**, 📞 +998 625121241; Bahadir Rakhmanov: 📞 +998 623524106; Bakhtiyar Rakhmanov: 📞 +998 625175133. Biuro prowadzi ojciec z synem, obaj mówią po angielsku.
- **Delia Madrashimova**, 📞 +998 622909636.
- **Biuro Uzbektourism**, ul. al-Berunij 2a; 📞 +998 622262627; 📍 www.uzbektourism.uz.
- **Ayaz Kala Tour**, miejscowość Buston; 📞 +998 615324361; 📍 ayazkala_tour@mail.ru.
- **Turtkul Travel**, miejscowość Turtkul, 📞 +998 612210707.

Kup książkę

Okolice Urgenczu

W pobliżu Urgenczu zachowała się liczna grupa starych **chorezmijskich twierdz**. Najwięcej z nich można zobaczyć na północ i północny zachód od miasta. Region ten Uzbegy nazywają Ellik Kala, czyli „pięćdziesiąt twierdz”. Można odwiedzić je wynajętym samochodem lub z wycieczką organizowaną przez lokalne biura podróży z Urgenczu i Chiwy. Wycieczka może zająć pół dnia (zwykle trzy twierdze) lub cały dzień (siedem obiektów). Koszt wycieczki z Urgenczu to 400 000–650 000 UZS (50–80 USD) w zależności od liczby osób w samochodzie. Wycieczki z Chiwy i Urgenczu obwożą po twierdzach w okolicach Chiwy oraz na północ od Berunij.

Biorąc pod uwagę nawet najmniejsze pozostałości, liczbę twierdz *kala* w tym regionie szacuje się nawet na 400. W 2006 r. opublikowano listę 76 najważniejszych archeologicznie miejsc. Są one rozsięte na bardzo dużym obszarze wokół Chiwy, Urgenczu, a nawet w okolicach Nukusu. Wiele z nich zostało zniszczonych w wyniku prac irygacyjnych w czasach Uzbekkiej SRR. Poniżej prezentujemy przegląd kilkunastu najciekawszych obiektów.

Toprak Kala

Twierdza Toprak (ok. 28 km na północ od Berunij, 12 km na północny zachód od Bostanu) została odkryta w 1938 r. przez radziecką wyprawę archeologiczną kierowaną przez Siergieja Tołstowa. Jej nazwa oznacza „gliniany fort”. Niegdyś istniała tam większa osada (I–V w. n.e.), stolica rządów lokalnej dynastii. Przypuszcza się, że w czasach świetności mogło ją zamieszkiwać nawet 2500–3000 osób, z których niemal wszyscy pracowali na rzecz pałacu. Poziom rzemiosła spadł drastycznie około V w., pojawiło się wówczas natomiast dużo

Poleć książkę

więcej pochówków ossuaryjnych. Sugeruje to, że miasto zostało prawdopodobnie opuszczone i zamienione w nekropolię. Przyczyną mogło być przeniesienie stolicy przez panującą dynastię lub zmiana koryta rzeki Amu-darii.

Toprak Kala jest jedną z najdokładniej zbadanych twierdz Chorezmu, niestety niezabezpieczone odkrywki archeologiczne uległy wyraźnej erozji i zostały mocno „prздеptane” przez turystów przez ostatnie 30 lat. Przyпуска się, że mogła to być stolica lub rezydencja starożytnego chorezmijskiego władztwa, na którego czele stał niejaki Artawa (monety z takim imieniem odnaleziono na najniższych i najstarszych warstwach archeologicznych).

Obecnie obszar twierdzy zajmuje około 17 ha, jest otoczony murami obronnymi sięgającymi na wysokość 8–9 m, wzmocnionymi 63 czworokątnymi wieżami z owalnymi narożnikami. Wejście do wnętrza osady znajdowało się pośrodku południowej ściany murów i miało postać konstrukcji bramnej przypominającej bardzo prosty barbakan.

Twierdza zajmowała północną część niegdyś osady, gdzie znajdował się umieszczony na platformie, dużych rozmiarów pałac (ok. 75 × 75 m). Obecnie mury pałacu sięgają na wysokość ponad 14 m, niegdyś były wzmocnione trzema wieżami obronnymi o wysokości ok. 30 m. Elewacja pałacu była zdobiona systemem nisz i wnęk pokrytych niegdyś mieszanką z alabastrowego proszku. Do tej pory zachowały się relikty około 100 pomieszczeń parteru. Drewniany, rzeźbiony sufit był niegdyś wsparty na drewnianych kolumnach. W wyniku prac archeologicznych odkryto ponadto pozostałości pałacowego archiwum, magazynów broni, łaźni. W południowo-wschodniej części pałacu znaleziono unikalne dokumenty

w języku aramejskim oraz wschodnich dialektach staroirakijskiego, które miały postać drewnianych tablic oraz skórzanym zwojów zapisanych czarnym tuszem. Mimo że dokumenty nie zostały w całości odczytane, przyjmuje się, że dotyczyły ekonomii pałacu. Te i inne znaleziska pozwoliły przynajmniej częściowo odszyfrować starożytny język chorezmijski.

Najcenniejsza w całym zespole jest **sala tronowa**, która była w zasadzie dużym dziedzińcem otoczonym z trzech stron otwartymi ejwanami. W mieszczącej się obok tzw. **Sali Tańczących Masek** znajdowała się prawdopodobnie świątynia (odnaleziono tam wyższe podium, na którym palił się ogień lub składano ofiary). Strop sali podtrzymywały cztery filary, a pośrodku każdej ze ścian znajdowało się pełnowymiarowe przedstawienie tańczących par. Przyjmuje się, że było to miejsce kultu poświęcone najważniejszej zoroastriańskiej bogini Chorezmu Anahicie. W **Sali Polowań** odnaleziono płaskorzeźby jeleni, nad którymi znajdował się fryz z malowanymi gryfami. W **Sali Czarnych Wojowników** znajdowały się gliniane figury żołnierzy w zbrojach, otoczone baraniami rogami. Ciemna barwa ich twarzy stanowi pewną zagadkę, możliwe jednak, że po prostu uwypuklono w ten sposób spaloną słońcem karnację chorezmijskich wojów. W **Sali Zwycięstw** znaleziono kilka glinianych płaskorzeźb, które łączy się z przedstawieniami bogiń zwycięstwa i fortuny. Najważniejsza jest tzw. **Sala Królów**, która pełniła funkcje audiencyjnej. Była wyposażona w ceglane ławy stojące wzdłuż trzech ścian, oddzielone od siebie niewielkimi przemurowaniami. W niszach ustawiono 23 lub 24 gliniane figury w pozycji siedzącej. W centralnej części środkowej ściany, uważanej za najważniejszą, stała gliniana figura kobiety. Pośrodku znajdowała

się przestrzeń przypominająca perystyl, której dach wsparty był na czterech narożnych kolumnach, znajdował się tu również prawdopodobnie ołtarz ognia. Cała sala była przypuszczalnie poświęcona panteonowi bóstw zoroastriańskich.

Regularne rozplanowanie Toprak Kali według uczonych przypomina na przykład hellenistyczne osiedla, takie jak Dura Europas w Syrii. W Toprak Kali część mieszkalna, *szahristan*, została symetrycznie podzielona na coś w rodzaju bloków mieszkalnych, nieprzerwanego kompleksu pomieszczeń, bez podziału na osobne domy. Liczba pokoi w jednym takim bloku mogła sięgać nawet 200. Położone były one wzdłuż głównej arterii miasta, od której odchodziły mniejsze alejki wytyczające bloki.

Okolo 100 m na północny zachód od twierdzy znajdował się osobny kompleks pałacowo-świątynny – prawdopodobnie była to rezydencja władcy z ogrodem. W bliskim sąsiedztwie tego kompleksu odnaleziono otwartą strukturę długą na 1 km i szeroką na 1,5 km – prawdopodobnie tor jeździecki lub stadion związany z tradycjami i zawodami plemion Saków i Massagetów. Całość została jednak zaorana przez rolników w minionych dziesięcioleciach.

Ajaz Kala

Ajaz Kala (ok. 50 km na północ od Beruniy, obok szczytkowego jeziora solniska; w sąsiedztwie znajduje się Ayaz Yurt Camp, gdzie można przenocować w jurtach, śniadanie wliczone w cenę, ok. 350 000 UZS/os.; można skorzystać również z przejażdżki wielbłądem po półpustyni Kyzyl-kum, 40 000–80 000 UZS/os.) to jedna z twierdz, które koniecznie trzeba zobaczyć.

Powstanie najwcześniejszej osady w tej okolicy datuje się na czasy achemenidzkie oraz hellenistyczne (około IV–III w. p.n.e.). Rozkwit osady Ajaz Kala nastąpił około

VI–VII w. Według historyków wiązało się to z istotnymi zmianami społecznymi: rozpadem plemiennych struktur i koczowniczego trybu życia oraz ukształtowaniem się systemu bliższego feudalizmowi, z podziałem na klasy społeczne. W Ajaz Kali archeolodzy wyróżniają część miasta, która mogła być przeznaczona dla czegoś w rodzaju „rolniczej arystokracji”.

W twierdzy odkryto chorezmijskie dokumenty zapisane alfabetem zbliżonym do starożytnego pisma aramejskiego, z czego wnioskuje się, że język chorezmijski był podobny do języków semickich i różnił się od języka sogdyjskiego (np. z okolic starożytnej Samarkandy).

Osada Ajaz Kala składała się z trzech ufortyfikowanych części wzniesionych na płaskich, sąsiadujących ze sobą wzgórzach. Miejscami wykonane z cegły mułowej ściany zachowały się do wysokości 10 m. Wszystkie trzy zostały odkryte w 1937 r., w 1939 r. zbadano jedynie teren oznaczony jako Ajaz Kala 3. Szczegółów na temat Ajaz Kali 1 i 2 dostarczyła wyprawa Jurija Maniłowa pod koniec lat 60. XX w.

Osada umownie nazywana **Ajaz Kala 1** to regularny obronny fort na planie prostokąta, którego wejścia strzegła dodatkowa sześcienna struktura na brzegu niegdysiejszej skarpy rzecznej. Jest to najstarsza część Ajaz, datowana na IV–III w. p.n.e., na czasy upadku imperium Achemenidów i prób ufortyfikowania regionu przez lokalne dynastie. Twierdze miały zabezpieczać osady będące pod ich panowaniem, a oazy uchronić przed napadami koczowniczych Saków z północy. Twierdze były również centrami wymiany handlowej, co pozwalało władcom regionu utrzymać dobre relacje z przywódcami lokalnych ludów. Fort ma wymiary mniej więcej 180 × 150 m, około III w. p.n.e. jego mury zostały wzmocnione 45 regularnie

rozmieszczonymi, cylindrycznymi wieżami. Przyjmuje się, że forteca funkcjonowała jeszcze w I w. n.e.

Kolejna z osad, **Ajaz Kala 2**, jest widoczna z pierwszego stanowiska. Jest to nieregularna struktura obronna położona na niewielkim skalnym wzniesieniu, najmniej zbadana spośród wszystkich trzech. U jej podnóża znajdował się prawdopodobnie pałac, regularny budynek połączony z fortem zadaszonym korytarzem. W pałacu zidentyfikowano pomieszczenie kultowe, prawdopodobnie zoroastriańskie, oraz pomieszczenie ceremonialne z otworami po kolumnach. Część pałacową datuje się na IV w. Fort wzniesiono z wypalanej cegły mułowej na fundamencie ze zwartej gliny (*paksa*), został wzmocniony niskimi blankami i wyposażony w szczeliny strzelnicze. Pomieszczenie wejściowe umieszczono nieco niżej niż pozostałą część konstrukcji, oczywiście ze względów obronnych. Przypuszcza się, że ta, najmłodsza, część

Ajaz Kali miała charakter rezydencji lokalnego właściciela ziemskiego (pojawiająca się wtedy nowa klasa feudalna nazywana była *dihkani*, ich włości natomiast *rustak*). Datuje się ją na VI–VII w. i wiąże z okresem rządów Afrigidów w Chorezmie. Ajaz Kala 2 mogła służyć również jako ufortyfikowane centrum wiejskiej społeczności, archeolodzy odkryli bowiem wokół stromego wzniesienia więcej mniejszych zabudowań. Ta część twierdzy mogła być wykorzystywana nawet do XIII w.

Ajaz Kala 3 leży najdalej na południe, około kilometra od Ajaz 2 (za przebiegającą w pobliżu ulicą). Twierdzę zbudowano na płaskim wzniesieniu, jej rzut ma kształt rombu. Jest to jedna z większych fortec w Karakałpacji, mierzy ponad 250 × 190 m. (Największą ze wszystkich jest Ahsza-Han). Jej mury wzmocniono w narożach prostokątnymi basztami, w ciągu murów postawiono kolejne, kwadratowe. Wejście do twierdzy znajdowało się w zachodnim ciągu murów obronnych i również było wyposażone w strukturę podobną do barbakanu. Większość wewnętrznej części fortu była pusta. Obiekt datuje się na czasy imperium Kuszanów (I–II w. n.e.). Niektórzy archeolodzy sugerują, że fragmenty konstrukcji mogą być starsze i pochodzić nawet z V–IV w. p.n.e.

Większość tego typu fortów została zniszczona w wyniku prac rolnych i irygacyjnych w ciągu ostatnich 70 lat. Jedną z nielicznych zachowanych podobnych konstrukcji jest Jakka Parsan, położona około 10 km na południe od Ajaz Kali.

Kojkyrylgan Kala

Twierdza położona kilkanaście kilometrów na wschód od miast Bostan i Turtkul została odkryta w 1938 r. przez Siergieja Tołstowa. Jej nazwa znaczy tyle, co „fort martwych owiec”. W wyniku prac archeologicznych

Skąd nazwa Ajaz Kala?

Sugestię co do nazwy – nieco baśniową – wysunął radziecki archeolog Siergiej Tołstow, stwierdziwszy, że może ona nawiązywać do kazachskich legend na temat pochodzenia Chorezmu i Jeziora Aralskiego. Według nich ziemię poniżej jeziora była niegdyś opanowane przez dwa plemiona: Adagy z dowódcą Fasył-chanem oraz Bajsyn pod wodzą Ajaz-chana. Ajaz był niegdyś niewolnikiem, jednak dzięki swojej przebiegłości i mądrości został przywódcą swojego ludu. Amu-daria oraz Syr-daria wpływały wówczas do Morza Kaspijskiego. Kiedy Fasył-chan dopuścił się zhańbienia córki jednego z mułtów, Allah zesłał karę: rzeki zmieniły swe koryta i zalały wsie i miasta położone na południe od jeziora, należące do plemienia Adagy. Aby uciec przed powodzią, Ajaz-chan ruszył na południe, gdzie założył królestwo Chorezmu.

Ruiny Ajaz Kala 2

odkryto w niej kilka terakotowych figur stanowiących prawdopodobnie wieka ossuariów (dziś w zbiorach Ermitażu). Jest to o tyle ciekawe, że zoroastrianie przeważnie pozostawiali zmarłych w odosobnionych miejscach, aby zwierzęta oczyściły ciała, pozostawiając jedynie kości – wierzono bowiem, że rozkładające się ciało może zakłócić równowagę żywiołów. Chorezmijczycy natomiast umieszczali ciała w ceramicznych ossuariach. Początkowo tego typu pojemniki trzymano w domach lub gospodarstwach, z czasem jednak zaczęto umieszczać je w opuszczonych twierdzach, czyniąc z nich nekropolie.

Oddalona o około 30 km na północny zachód od Toprak Kali twierdza to w zasadzie ruiny okrągłej fortyfikacji o podwójnym murze i średnicy około 88 m. Wejście do niej znajduje się od północnego wschodu. Wewnątrz, w odległości około

15 m znajdował się również okrągły budynek, który według archeologów jest najstarszą częścią: pochodzi nawet z IV w. p.n.e. Mógł mieć on funkcje kultowe związane z zoroastrianizmem. Szerokość murów przy podstawie dochodzi do 7 m. Podczas drugiej rozbudowy wzniesiono dodatkowy pierścień murów wzmocniony basztami. Ostatnie powstały budynki pomiędzy cylindryczną konstrukcją a zewnętrznymi murami. W twierdzy odkryto najstarsze zabytki piśmiennictwa w Azji Środkowej, zapisane w chorezmijskim dialekcie języka aramejskiego.

Około II w. p.n.e. twierdza została zniszczona przez plemię Saków. Odbudowano ją później jako centrum wiejskiej społeczności istniejącej w tym miejscu nawet do V w. Podczas wykopalisk odkryto wiele magazynów, a w nich między innymi dzbanki do przechowywania wina czy figurkę

mężczyzny trzymającego kiść winogron, co może sugerować istnienie w okolicy kultu związanego z winem lub po prostu świadczyć o popularności tego trunku. Zdaje się to potwierdzać również odkrycie dużej ilości pestek.

Twierdza znajduje się w pustynnej okolicy – można tu dojechać właściwie tylko samochodem z napędem na cztery koła.

Big Guldursun

Twierdzę Big Guldursun (ok. 15 km na północ od Turtkul) po raz pierwszy dostrzegł uzbecki archeolog Yakh'ya Gulyamov (Jachja Guljamow) w 1937 r., lecz poważne badania przeprowadzono tu dopiero w latach 80. XX w.

Jest to jedna z większych twierdz Karałpałcji, zachowana w dość dobrym stanie, pomiędzy domami i polami uprawnymi. W niektórych miejscach ściany sięgają na wysokość ponad 15 m. Twierdza składa się z dwóch niezależnych obiektów. Była graniczną fortyfikacją zbudowaną w XII–XIII w. na bazie wcześniejszych

antycznych fortyfikacji (IV–III w. p.n.e.). Ma podłużny kształt o wymiarach mniej więcej 350 × 30 m. Wejście znajdowało się pośrodku południowo-wschodniej ściany. Do dziś zachowały się mury na wysokości około 15 m, w których widać starsze, antyczne warstwy przy podstawie (zbudowane z cegły w nieco innym układzie). W średniowieczu wzniesiono zewnętrzny pas murów z półcylindrycznymi basztami z pochylonym licem. Podobną konstrukcję ma wzmocnione wejście bramne. W XII w. Guldursun stanowiło ważny punkt strategiczny i obronny dla oaz położonych w delcie Amu-darii. Podczas najazdu mongolskiego twierdza uniknęła całkowitej dewastacji.

Nieco na zachód od warowni znajdują się ruiny niewielkiego pałacyku, prawdopodobnie wiejskiej siedziby lokalnego feudała.

Wśród lokalnej ludności krążyła kiedyś legenda o tym, że twierdza jest przeklęta, a w jej podziemiach ukryty jest skarb strzeżony przez smoka...

Legenda o Guldursun

Zgodnie z lokalnymi opowieściami twierdza była niegdyś centrum bogatego miasta – prawdopodobnie Gulistanu, co tłumaczy się jako „ogród róż”. Rządził nim stary gubernator, która miał piękną córkę o imieniu Guldursun. Miasto zostało zaatakowane przez koczowniczych Kałmuków, jednak przed najazdem mieszkańcy zniszczyli okoliczne pola i zapasy żywności, aby utrudnić oblężenie. Gubernator obmyślił sprytny plan: nakazał nakarmić byka resztkami żywności i wystawić go przed bramy. Najeźdźcy zdali sobie sprawę, że jeśli obrońców stać na tuczenie bydła, to z pewnością posiadają duże zapasy żywności i mogą bronić się długo, postanowili więc odstąpić od dalszego oblężenia. Tu na scenę wkracza córka gubernatora, która zakochała się w kałmuckim księciu, i aby nie stracić ukochanego i nie pozwolić odejść najeźdźcom, wysłała swoją służącą z wiadomością, aby ci pozostali pod murami miasta. Następnego ranka mieszkańców zaskoczył fakt, że Kałmucy nadal stoją pod bramami miasta, a ich fortele zawiódł. Niedługo potem nastąpił szturm i miasto zostało spalone. Guldursun została przyprowadzona przed oblicze księcia, który wyjaśnił jej, że ze względu na jej uczucia sprzeciwił się rozkazowi ojca i swojego ludu. Nie miał pewności, czy w przyszłości pod wpływem emocji Guldursun nie zachowa się równie chwiejnie. Nakazał rozerwać ją końmi, a szczątki rozrzucić na okolicznych polach. Krew córki gubernatora zatrzała ziemię i uczyniła z niej pustynię. Od tego dnia na jej pamiątkę miasto nosiło imię Guldursun.

Spis treści

NIEZBĘDNIK TURYSTY	2
ZOBACZ KONIECZNIE	5
ZAPLANUJ PODRÓŻ	17
Trasa 1. Wielka trójka	18
Trasa 2. Klasyka ze szczyptą adrenaliny	20
Trasa 3. Góry, pustynia, jurty i wielbłądy	22
Trasa 4. Uzbekistan od zachodu do wschodu	23
WYDARZENIA KULTURALNE	26
10 ZASAD ODPOWIEDZIALNEGO PODRÓŻOWANIA	30
INFORMACJE PRAKTYCZNE	31
Przygotowanie do podróży	31
Wybór czasu podróży	31
Formalności wizowo-paszportowe	32
Ubezpieczenie	33
Źródła informacji o kraju	35
Zabezpieczenia medyczne	38
Pieniądze	43
Co zabrać?	44
Planowanie budżetu	46
Przejazd	47
Podróż samochodem	47
Podróż pociągiem	47
Na miejscu	47
Transport publiczny	47
Noclegi	53
Wyżywienie	54
Informator A–Z	55
KRAJ W PIGUŁCE	62
INFORMACJE KRAJOZNAWCZE	63
Charakterystyka geograficzno-przyrodnicza	63
Przyroda i obszary chronione	81
Historia	86
Polacy w Azji Środkowej – Armia Andersa	106
Spółczesność	108

Języki Uzbekistanu	117
Religia	118
Uzbeckie tradycje i zwyczaje	121
Kultura i sztuka	124
Kuchnia	134
ZWIEDZANIE UZBEKISTANU	141
TASZKENT I OKOLICE	143
Taszkent	144
Stary Taszkent	149
Centrum miasta	153
Poza centrum	157
Kanka	166
Ugamsko-Czatkalski Park Narodowy	166
Rekreacja na terenie parku	167
Dżyzak	169
Park Narodowy Zaamin	170
Wrota Timura	170
SAMARKANDA I UZBEKISTAN POŁUDNIOWO- -WSCHODNI	173
Samarkanda	174
Afrasiab i okolice	180
Stare miasto	188
Peryferie miasta	197
Urgut	200
Mauzoleum Imama al-Buchariego	202
Jaskinia Hazrat Dauda (Dawida)	203
Szahrissabz	204
Stare miasto i mury obronne	206
Kompleks Katta-Langar	213
Starożytna Nautaka	214
Jaskinia Tamerlana	214
Rezerwat Geologiczny Kitob	215
Rezerwat Przyrody Hisar	216
Polski cmentarz wojenny w Guzar	216
Karszy	217

Kup książkę

Poleć książkę

Polski cmentarz wojenny w Karszy.....	223	Namangan.....	304
Kompleks Hazrati Kusam Ata.....	223	Starożytny Ahsiket.....	305
Polski cmentarz wojenny w Czirakczy.....	224	Chust.....	306
Starożytny Jerkurgan.....	224	CHIWA I UZBEKISTAN ZACHODNI.....	309
Kompleks Sultana Mir Hajdar.....	224	Urgencz.....	310
Termez.....	224	Toprak Kala.....	314
Kampirtepa.....	238	Ajaz Kala.....	316
Minaret Dżarkurgan.....	238	Kojkiryłgan Kala.....	317
Mauzoleum Imama al-Termeziego.....	239	Big Guldursun.....	319
Żelazna Brama.....	239	Pil Kala.....	320
Bajsun.....	239	Anka Kala.....	320
Góry Bajsuntau.....	240	Kurgaszin Kala.....	320
Denau.....	241	Dżanbas Kala.....	321
Dalwerzintepa.....	243	Kyrkkyz Kala.....	322
Most Iskandera (most Aleksandra).....	243	Kyzy Kala.....	322
BUCHARA I UZBEKISTAN ŚRODKOWY.....	247	Jakke Parsan.....	322
Buchara.....	248	Kazaki i-jatka Kala.....	322
Liab-i Hauz i okolice.....	254	Teszik Kala.....	323
Kompleks Po-i Kalon.....	263	Sultana Uwajs Bobo.....	323
Ark i okolice.....	267	Dżanpyk Kala.....	324
Okolice parku Samanidów.....	269	Giaur Kala.....	325
Wytwórnia ceramiki Abdullaha Narzullajewa w Gizduwanie.....	276	Chiwa.....	326
Nekropolia Czar Bakr.....	277	Orientacja w mieście.....	328
Minaret w Wobkent.....	278	Iczan Kala.....	329
Sitoraj Mohi Hosa.....	279	Oś brama Ota–brama Palwan.....	329
Kompleks grobowy imama Bahauddina Nakszbandiego.....	279	Zabytki na północ od deptaka Palwan – Ota.....	338
Nawoi.....	280	Zabytki na południe od deptaka Palwan – Ota.....	340
Polski cmentarz wojenny w Kenimech.....	282	Kibla Tozabog – letni pałac chanów Chiwy.....	345
Karawanseraj Rabot-i-Malik.....	282	Mauzoleum Szejka Muhtar-Wali.....	346
Meczet Deggaron.....	283	Hazarasp.....	346
Dolina Sarmiszszaj.....	283	Nukus.....	346
Nurata.....	284	Orientacja w mieście.....	347
Rezerwat Nuratau–Kyzyl-kum.....	286	Nekropolia Mizdahana.....	353
Jeziro Ajdar-kul.....	287	Szylpyk.....	355
		Kalmak Kala (nekropolia Kirantau).....	356
		Mujnak.....	357
KOTLINA FERGAŃSKA.....	289	SŁOWNICZEK POLSKO-ROSYJSKI.....	362
Fergana.....	290	AUTORZY PRZEWODNIKA.....	371
Margilan.....	293	SPIS TREŚCI.....	372
Kokand.....	295	SPIS MAP I PLANÓW MIAST.....	374
Okolice.....	300	SPIS RAMEK.....	375
Andiżan.....	300	INDEKS.....	378
Starożytne Erszi (Mingtepa).....	303	LEGENDA.....	382

Spis map i planów miast

Uzbekistan.....	Szahrizabz.....	205
..... wewnętrzna strona okładki (przód)	Karszy.....	218
Trasa 1. Wielka trójka.....	Termez.....	226
18–19	Termez – centrum.....	228
Trasa 2. Klasyka	Buchara i Uzbekistan środkowy.....	246
ze szczyptą adrenaliny.....	Buchara.....	253
20–21	Buchara – centrum.....	256–257
Trasa 3. Góry, pustynie, jurty	Kotlina Fergańska.....	288
i wielbłądy.....	Kokand.....	297
22–23	Chiwa i Uzbekistan zachodni.....	308
Trasa 4. Uzbekistan	Urgencz.....	312
od zachodu do wschodu.....	Chiwa.....	330–331
23–25	Nukus.....	348
Schemat kraju.....	Mujnak.....	358
141	Taszkent – centrum.....	
Taszkent i okolice.....	..... wewnętrzna strona okładki (tył)	
142		
Taszkent.....		
148–149		
Taszkent – centrum.....		
150–151		
Samarkanda i Uzbekistan południowo- -wschodni.....		
172		
Samarkanda.....		
178–179		
Samarkanda – centrum.....		
184		

PROGRAM PARTNERSKI

GRUPY WYDAWNICZEJ HELION

- 1. ZAREJESTRUJ SIĘ**
- 2. PREZENTUJ KSIĄŻKI**
- 3. ZBIERAJ PROWIZJĘ**

Zmień swoją stronę WWW
w działający bankomat!

Dowiedz się więcej i dołącz już dzisiaj!

<http://program-partnerski.helion.pl>

Lubisz podróżować samodzielnie? Chciałbyś poznać historię, kulturę i przyrodnicze atrakcje odwiedzanych krajów, regionów i miast? Seria **Bezdroża Classic** powstała z myślą o Tobie! Ten przewodnik pomoże Ci zaplanować wyjazd, stanie się Twoim wiernym towarzyszem podróży i zapewni pasjonującą lekturę także po powrocie!

W przewodniku:

- » niezbędne informacje praktyczne i krajoznawcze
- » szczegółowe opisy regionów, miejscowości, zabytków i obiektów przyrodniczych
- » kalendarium wydarzeń kulturalnych
- » liczne ciekawostki
- » przydatny słowniczek

28 map i planów

147 ramek z ciekawostkami

4 trasy zwiedzania kraju

zobacz koniecznie

niezbędnik turysty

przejrzysty układ

mapy z oznaczeniem
atrakcji

polonika

Księgarnia internetowa:
<http://bezdroza.pl>

Zamówienia telefoniczne:
0 801 339900
0 601 339900

» <http://bezdroza.pl/promocje>
Przewodniki najchętniej czytane:
» <http://bezdroza.pl/bestsellery>
Zamów Informator podróżniczy:
» <http://bezdroza.pl/newsletter>

Helion SA
ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice
tel.: 32 230 98 63
e-mail: bezdroza@bezdroza.pl
<http://bezdroza.pl>

ISBN 978-83-283-5143-1

9 788328 351431 >

Cena 44,90 zł